

شورای عالی حوزه‌ی علمیه قم

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران

موضوع تحقیق:

سنن هدایت در قرآن

نام و نام خانوادگی پژوهشگر:

مریم شحیط اوی

شماره طلبگی: ۹۲۱۳۱۱۰۴۴۵

گرایش تفسیر و علوم قرآنی

استاد مربوطه :

علی قانعی

نیمسال اول ۹۴ - ۹۵

چکیده :

در این نوشتار پیشنه رود را بتد و از هدایت از نظر لغوی و اصطلاحی مورد بررسی قرار گرفته است و خصوصیات سنت الهی و تقسیم بندی های آن بیان گردید و پس از آن به انواع هدایت از منظر قرآن و مفسیرین بزرگ پرداخته شده است و حتی دیدگاه معصومین علیهم السلام در این رابطه بیان گردید و در پایان به ضرورت هدایت و نتیجه گیری نهایی پرداخته شده، در این زمینه تحقیقات فراوانی صورت گرفته که از نظر اخلاقی و تفسیر موضوعی هدایت الهی در آنها بررسی شده، امیداست این پژوهش مفید و مثمر ثمر واقع گردد

کلید واژه ها:

سنت، هدایت، معنای هدایت، ضرورت هدایت، هدایت تکوینی، هدایت تشریعی

فهرست مطالب

عنوان.....	صفحه
۶.....	مقدمه
۷.....	معنای لغوی و اصطلاحی هدایت
۷.....	معنای اصطلاحی
۸.....	خصوصیات سنت الهی
۹.....	تقسیم بندی سنت های الهی
۱۰.....	انواع هدایت
۱۰.....	اول
۱۱.....	دوم
۱۲.....	۱- هدایت اولیه و نخستین
۱۲.....	۲- هدایت ثانویه یا پاداشی
۱۳.....	۳- هدایت به مفهوم رسیدن به واقع
۱۳.....	۴- هدایت به مفهوم حکم واردہ خدا
۱۴.....	سوم
۱۴.....	چهارم

۱۵.....	معنای هدایت در آیات و روايات
۱۷.....	ضرورت هدایت
۱۹.....	نتیجه
۲۰	منابع و مأخذ

یک نگاه اجمالی به آیات قرآن به خوبی روشن می سازد . که قرآن هدایت و ضلالت را فعل خدا می شهارد و هر دو را به

او نسبت می دهد اگر بخواهیم همه آیاتی که در این زمینه یشماریم سخن به دراز می کشد همین قدر که در سوره می

^{۴۷} خوانیم :**وَاللَّهُ يَهْدِي مَنِ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ**

و خداوند هر کس را بخواهد به راه راست هدایت می کند و در سوره نحل آمده است «ولکن یضل من یشا و یهدی من

^{۴۸} یشا »

ولی او هر کس را به خواهد هدایت می کند و هروهه را بخواهد گمراہ شبیه این تعبیر در مورد هدایت و ضلالت و یا

^{۴۹} یکی از این دو در آیات زیادی از قرآن کریم به چشم می خورد .

هدایت پیشوایان ما از دوراه ادله طریق واصال به مطلوب صورت می گیرد گاه تنها به امر به معروف و نهی از منکر

قناعت می کنند ولی گاه با نفوذ باطنی در دلهای آماده آنها را به هدفهای تربیتی و مقامات معنوی می رسانند . کلمه امر

در بعضی از آیات قرآن به معنی (امر تکوینی) (به کار رفته ما نند آیه ۸۲ سوره یس که می فرماید : انما امره اذا اراد شيئاً

ان یقول له کن فیکون . هنگامی که چیزی را اراده کند فرمان او تنها این است که می گوید موجود باش آن هم موجود

می شود . جمله «یهدون با مرنا» در آیه مورد بحث «آیه ۲۴ سوره سجده» نیز اشاره به همین معنی است یعنی آنها

پیشوایانی بودند که به قدرت پروردگار در نفوس آماده نفوذ می کردند و آنها را به هدفهای عالی و تربیتی و انسانی سوق

می دادند این معنی فی حد ذاته قابل ملاحظه است و یکی اط شئون امامت و شاخه های امامت است .^{۵۰}

اما جمله «یهدون با مرنا» را منحصر به این دانستن موافق ظاهر آیه نیست ، ولی مانع ندارد که ما امر را در ای جمله

^{۴۶}- جوادی آملی ، تفسیر موضوعی قرآن کریم ، هدایت در قرآن ، ج ۱۶ نشر اسرا ، ج ۳ ، ص ۲۱

^{۴۷}- بقره (۲)، آیه ۲۱۳

^{۴۸}- سوره نحل (۱۶)، آیه ۹۳

^{۴۹}- ناصر مکارم شیرازی و همکاران ، تفسیر نمونه ، ج ۱۹ دارالکتب الاسلامیه ، ص ۴۸۲-۴۸۳

^{۵۰}- همان ج ۱۹، ص ۴۸۲

به معنی وسیع کلمه بگیریم که هم امر تکوینی وهم امر تشریعی را در بگیرد وهر دو معنی هدایت در آیه جمع باشد این

معنی با بعضی احادیث که درتفسیر آیه وارد شده اند نیز هماهنگ است ولی به هر حال رسیدن امام وپیشوا به این مقام

تنها در پرتو یقین واستقامت امکان پذیر است اما بحثی که در اینجا باقی می ماند این است که آیا منظور از گروه امامان

وپیشوا ایان در بنی اسرائیل پیامبرانی هستند که دراین قدم وجود داشتند ویا علما ودانشمندانی که به فرمان الهی مردم را

هدایت به نیکی می کردند دراین زمرة وار داند؟^{۵۱}

آیه از این معنا ساخت است همین اندازه می گوید: ما جمعی از آن هارا امامان هدایت کننده قرار دادیم. اما با توجه به

جمله «جعلنا» قرار دادیم بیشتر چنین به نظر می رسد منظور پیامبرانی است که از طرف خدا به این مقام منصوب

شدند.^{۵۲}

ضرورت هدایت

هدایت نوع انسان نه بدون وحی مسیر است نه بدون رهبر و می شناس و عامل به آن یعنی تنها نزول وحی والقای

مجموعه قوانین به صورت کتاب آسمانی به وسیله فرشته بس نیست بلکه انسانی باید باشد که مستقیما یا با واسطه

حامل آن وحی مبین مفسر وحافظ آن از هر گونه تحریف ونیز مجری آن باشد وگرنه هرج ومرج را درپی دارد.

تفاوت این دو عنصر صوری وفاعلی این است که عنصر صوری یعنی قانون آسمانی براثر نسخ یا تحریف از صلاحیت

سازندگی می افتد ودوران تا ثیرش پایان می یابد مانند منهاج وشريعت کتابهای آسمانی پیشین(نه خطوط کلی دین)

وگاهی براثر صیانت از نسخ وعصمت از تحریف همچنان برصلاحیت هدایت خود استوار است وهرگز گزند زوال

وفرسودگی به حریم اوراه نمی یابد همانند قرآن کریم ولی عنصر فاعلی یعنی انسان معصوم عهده دار رسالت همواره در

عرض زوال است.^{۵۳}

^{۵۱}- همان، ص ۱۸۶

ما جعلنا لبشر من قبلک فان مت فهم الخالدون^{۵۲}

بنابراین برای عنصر فاعلی جامعه تصور نائیب یا نماینده رواست بنابراین برای عنصر فاعلی جامعه تصور نائیب یا نماینده

رواست لیکن برای عنصر صوری یعنی وحی آسمانی تصور بدل یا عوض نارو است زیرا با حفظ اصل لایزال نوبت به

بدل وفرع نمی زسد از این رو حضرت رسول (ص) هر گونه تعبیر یا تبدیل در حریم قرآن را به طور قطعی ممنوع دانسته

او وظیفه همگان را در اطاعت رهنمودهای وحیانی خواند است.^{۵۳}

واذاتلى عليهم آياتنا بیانات قال الذين لا يرجون لقا ءنا انت يقران غير هذا او بدلہ قل ما يكون لى ان ابد له من تلقا

ونفسی ان اتبع الا ما يوحى الى انى اخاف ان عصیت ربی عذاب يوم عظيم.^{۵۴}

همچنین در حدیث دیگری پیامبر می فرماید هر کس قرآن بخواند و گمان کند که به کسی چیزی برتر از آن داده اند

که به وی داده شده به حتم آنچه را خدا بزرگ کرده کوچک شمرده و آنچه را خدا کوچک کرده بزرگ شمرده است.^{۵۵}

^{۵۲}-جوادی آملی،تفسیر موضوعی قرآن کریم هدایت در قرآن،ص ۲۸-۲۹

^{۵۳}-سوره انبیا (۲۱،آیه ۲۴)

^{۵۴}-جوادی آملی،تفسیر موضوعی قرآن کریم هدایت در قرآن،ج ۱۶،ص ۲۹-۳۰

^{۵۵}-سوره یونس (۱۰)،آیه ۱۵

^{۵۶}-محمد رضا حکیمی،محمد حکیمی،علی حکیمی،الحیا،ترجمه احمد آرام انتشارات دلیل ما ج نگار ج ۱،ص ۲۴۳

نتیجه گیری:

هدایت در قرآن کریم یکی از واژه های کلیدی و اصلی قرآن کریم می باشد. اساسا و به طور کلی می توانیم از این

بخش و فصل که مورد نظر ما بود این نتیجه را گرفت که آنچنان هدایت در قرآن کریم نقش سازنده ای دارد که در

این صورت شیطان از فریب چنین شخصی زبون و تهی می گردد. زیرا قرآن تبیان کل شیء خود را معرفی نموده است

چنانچه در این باره می فرماید: وَنَزَّلَنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبَيَّنَأً لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ (۱) (یعنی: و ما

قرآن را که بیان کننده هر چیزی است و هدایت و رحمت و بشارت برای مسلمانان است بر تو نازل کرده ایم. اساسا قرآن

کریم را به عنوان یک کتاب قصه و داستانی که سر منشأ آن عبرت و پند آموختن است نمی توان یاد کرد بلکه تمام

قصص و حکایات قرآن نیز جنبه‌ی هدایت انسانی دارد. چنانکه خدای تعالی می فرماید: إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا

كَفُورًا (۲) (یعنی: محققا ما هدایت کردیم انسان را برای حق و صراط مستقیم یا آنکه شاکر می شود یا کفران می کند. پس

بنابرین کسانی که به گمراهی کشیده شده‌اند و یا عاقبت به خیر در زندگی دنیا ای خویش نگشته‌اند، کسانی هستند که

به هدایت زیبای قرآن نرسیده باشند و این گونه انسان‌ها کم نیز نیستند. زیرا قرآن کریم شفاء هر دردی است چنانکه

خدای تبارک و تعالی می فرماید: وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْ لَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ إِنَّا عَاجِمُونَ وَعَرَبِيًّا قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا

هُدًى وَشِفَاءً وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقُرْآنٌ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمَّى أُولَئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ (۳) (یعنی: و اگر آن را

قرآنی غیر عربی قرار داده بودیم قطعاً می گفتند: چرا آیاتش در نهایت روشنی بیان نشده است، آیا [قرآنی] غیر عربی [و

نامفهوم] برای [مردمی] عرب زبان [و فصیح؟!] بگو: این کتاب برای کسانی که ایمان آورده‌اند، سراسر هدایت و درمان

است، و کسانی که ایمان نمی آورند در گوششان سنگینی است، و آن [با همه روشنی و آشکاری اش] بر آنان پوشیده و

نامفهوم است این‌ند که [گویی] از جایی دور ندایشان می دهند.

۳ - (سوره فصلت (۴۱): آیه (۴۴)

۲ - (انسان، ۳)

۱ - (سوره نحل آیه: ۸۹)

منابع و مأخذ :

* قرآن

- ١- ابن بابویه ،محمد بن علی ،توحید ،قم ،جامعه مدرسین فی حوزه علمیه قم ،۱۳۸۱،
- ٢- ابن بابویه ،محمد بن علی ،الاعتقادات فی دین الامامیه ،قم ،ناشر غلامرضا مازندرانی ،۱۳۷۰،
- ٣ - اصفهانی راغب ،مفردات الفاظ القرآن ، ترجمه مصطفی رحیمی نیا ،تهران ،سبحان
- ٤- بندر ریگی محمد المنجد ،ج ۲،انتشارات ایران ،ج ۶، ۱۳۸۶،
- ٥- بیضاوی ،انوار التنزیل ،ج ۲،
- ٦- حکیمی محمد رضا ،محمد حکیمی ،علی حکیمی ،الحیا ،ترجمه احمد آرام انتشارات دلیل ما ج نگار ج ۱،
- ٧- جوادی آملی ،تفسیر موضوعی قرآن کریم ،هدایت در قرآن ،ج ۱۶نشر اسرا ،
- ٨- طبرسی ،فضل بن حسن ؛ مجمع البیان فی تفسیر القرآن ،ج ۱،دار الكتب الاسلامیه ،قم
- ٩- طباطبایی محمد حسین ،المیزان ،ج ۱،دفتر انتشارات اسلامی ،قم
- ١٠- فیض کاشانی ،تفسیر صافی ،نوید اسلام ،ج ۲،زمستان ۸۶
- ١١- فرائتی ، محسن ،تفسیر نور ،ج ۱،مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن ،ج ۳،تابستان ۱۳۸۴
- ١٢- مکارم شیرازی ناصر و همکاران ،تفسیر نمونه ،ج ۱۹،ج ۱۷دارالکتب ا لاسلامیه
- ١٣- مرعشی سید علی اکبر -قاموس قرآن ،ج ۷دار الكتب الاسلامیه ،ج ۱۱ ، ۱۳۸۶،